

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫНЫ

«XXI ФАСЫР – АЗИЯ ФАСЫРЫ»

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың тәрағалығымен Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңестің VI саммиті өттеде. Жиынның алғашқы күні мемлекет басшысы саммитке қатысушы мемлекеттердің басшыларына ризашылығын білдіріп, АӨСШК көпжакты ынтымақтастық платформасы мен халықаралық заманауи дипломатия институтына айналғанын айтты.

Әлемдегі геосаяси ахуалға аландашылық білдіріп: «Бұгін біз бұрын-сөндө болмagan геосаяси шиеленіс пен әлемдік экономикадағы күшіне түсken дағдарыс жағдайында өмір сүріп жатырмыз. Бұл күбылыс көзірдің озінде «жакаңдық дисфункция» деп аталды. АӨСШК-тің бұған дейінгі 2019 жылы өткен саммиттен бері әлемдік қоғамдастық ауыр сынаптарды бастан откерді. Оның салдары жаһандық дамуға әлі де есепті отыр. Менің ойымша, біздің алдымызда тұрган ерекше маңызды міндет – туындаған зор қауіп-көтерлер жағдайында халықаралық катынастардағы тұрақтылыққа

көткізу. Көпжакты механизмдерге тың серпіл беру және ашық диалогқа оралу аса маңызды», – деді.

Қ.Тоқаевтың пайымдауыша, Азия адамзат оркениетінің дамуына зор үлес қости. Мындаған жылдар бойы біздің макроөнірдегі мемлекеттер бүкіл адамзаттың қоғамдық, мәдени, технологиялық дамуының негізгі қозғашу күші болды.

– XXI фасыр Азияға болады деген болжам бүгінде шындықта айналды. Азия номиналды жалпы ішкі өнім мен сатып алу мүмкіндігі бойынша әлемдік экономикалық қошбасшы ретінде мойындалды. Аймак айтарлықтай адами

және табиги ресурстарға ие. Әлемдегі ең ірі 30 каланың 21-і Азияда орналаскан. 2030 жылға карай орта таптың қажетіне жұмысалытын 30 триллион доллардың тек 1 триллион доллары батыс экономикасына тиесіл болмак. Дегенмен Азияның болашагы мәдениеттер, дәстүрлер мен дүниестанның дарасындағы диалогтың нығайтуға ұжымдық дайындығымызға байланысты. АӨСШК-ті дамыту үшін кабылданған кадамдар осы максатқа сай келеттініне сенімдімін, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев жиын барысында.

(Соны 3-бетте)

СҰЛТАН САРТАЕВТЫҢ ТУҒАНЫНА – 95 ЖЫЛ

САРАБДАЛ ЗАҢГЕР, САЛИҚАЛЫ ЗАҢТАНУШЫ

Қазақтың заңтану ғылымиында айрықша орын алатын академик Сұлтан Сартаевтың осынау мерейтойында қолымызға қалам алғып толғанғанды, Қазақстандағы заң саласының негізін салушылардың бірі ғана емес, бірегейі дейтіндегі тұлғаның сан қырлы еңбегіне, мүмкіндігінше, әділ және нақты баға беріп, орын айқындауға келгенде, оның жауапкершілігін сезініп, тайсақтап қалатынымыздың да жөні бар шығар. Әрине, соңшалық асқақ, атағы алысқа кеткен заң корифейінің орын тану әркімге де жауапкершілік артаратын сезісіз.

Бірден айтатынымыз, Сұлтан Сартаулының белсенді заңгерлік қызметі Қазақстанның ежелден ата-бабаларымыз ансаны тәуелсіздікке кол жеткізіп, енді толықтанды мемлекет ретінде алғашқы кадамдарын жасап, тәй-тәй басқан аса жауапты көзіндерімен тұста-тұс келді. Ақиқатын айтуымыз керек, бұл тұстарада, ел билігіне қандай жауапкершілік жүктелсе, еліміздің заң саласының Сұлтан Сартаулы тектес жетекші тұлғаларының икіншінен да соншалық зілбеттап жүк түскендігі анық. Әйткені, мықты мемлекеттің, ең алдымен, сүйенір тірері – заң екені бұлжымайтын ақиқат. Мине, осы мемлекеттілігіміздің тұғыры айқындалар тұста Сұлтан Сартаев, Салық Зиманов секілді еліміздің ең белделді заңгерлері елдің торт ағынын басып, алға басуына комакты үлес кости. Жалпы, еліміздің заңтану саласының негізін каланып, іргелі ғылыми тұрғыда қарыштап дамуында, біздіңші, осы екі галымның еңбегі айрықша. Соңдайтанды да, халықмыз үшін кадірлі осы екі есімнің, көбінесе, катар атапу заңдылық сияқты. Бұл екі тұлаға өмірге катар келген тұрғыластар болғандықтан, екесін тұрлі топырактан шығып, әртүрлі тағдыр

жолын кешкенімен, олар республикадағы заңнама саласының ең жауапты тұсында қызметкө көткілін көткілін жок, бұл бағыттағы елдің негізгі міндет – ауыртпақтарын иккіншінен бірге іліп, сан тарауының кийнілдік-көдергілерден бір-бірін колдан, сүйеу бола білді.

Сұлтан Сартаулы ең алдыңғы көзектегі мемлекеттік маңызды міндеттерді шешуге белсенді атсалыса жүріп, республикалық зығаралықтарды алеуметтік саяси маңызды заң жобаларын жасауда катысқан аса ірі заңтанушы-ғалым, академик, еліміздің көрнекіті қайраткері. Елімізде «Тілдер туралы» заңының, 1990 жылдың 25 қазанында кабылданған «Қазақ ССР-нің мемлекеттік егемендігі туралы» Deklarasiyasyның, 1990 жылдың 24 соуірінде тағындағы заңдардың орталығынан атсалыса жүріп, 1993 жылдың 28 қантарында кабылданған егемендік Қазақстанның тұнғыш Конституциясының басты ав-

торларының бірі. Соңдай-ақ, «Жергілікті өкілді және атқарушы органдар туралы», «Миграция туралы» заң жобаларын жасайдын жұмыс тобының құрамына енді.

Әрине, жалпы алғанда, С.Сартаевтың заңнамалық ел тұғырын бекітудегі енбектерін ертерек басталған болатын. Бұл енбектерін саралау үшін шегініс жасауда бойынша зор үлес қости. Мындаған жылдар бойынша 1961 жылдың 1990 жылдың 25 қазанында кабылданған Президенттік жесіс мүшесін ретінде еліміздің тогызы жетекші галымымен бірге отырып, жогарыда атталған мемлекеттік маңызы жогары құжаттардың заң жүзінде бекуіне зор енбегін сіңірген болатын. Ал бұл құжаттардың маңыздылығы болады, олар егеменді жөнне тауелсіз мемлекеттіліздің ері көрінеп, жылдарында дамуына сара жол ашты.

Әрине, осыншалық білік деңгейдегі ел тұлғасын төререпе тану үшін, оның баставу алар бұлагына бойлап, тұп-тамырына көз жіберуға тұра келеді. Сұлтан Сартаулы дүйім қазақ жүзінін тал бесігі, қасметтің Қызылорда облысынан 1990 жылдың 25 қазанында кабылданған Президенттік жесіс мүшесін ретінде еліміздің тогызы жетекші галымымен бірге отырып, жогарыда атталған мемлекеттік маңызы жогары құжаттардың заң жүзінде бекуіне зор енбегін сіңірген болатын. Ал бұл құжаттардың маңыздылығы болады, олар егеменді жөнне тауелсіз мемлекеттіліздің ері көрінеп, жылдарында дамуына сара жол ашты.

Сондай 1944 жылы, Екінші дүниежүзілік соғыс жүріп жатканда, Қызылорда облысынан 150 жасөспірім Ресейдің Горький қаласынан металургтер даярлар күрсінде окуға жіберіледі. Мақсат – Қарағанды металургия саласының жетекші авторларының азаматтығы туралы» Deklarasiyasyның, 1990 жылдың 24 соуірінде тағындағы заңдардың орталығынан атсалыса жүріп, 1993 жылдың 28 қантарында кабылданған егемендік Қазақстанның тұнғыш Конституциясының басты ав-

(Соны 5-бетте)

МЕДИЦИНА
АУЫЛ ХАЛҚЫНА
БЕТ БҮРДЫ

3-бет

ШАҢЫРАҚ
ШАЙҚАЛМАСЫН ДЕСЕК...

6-бет

ТАМҮҚТАН
ЖЕТКЕН ҮН

8-бет

СӨТІ ТҮСКЕН СҮХБАТ

Көмшат САДУАҚАСОВА,
Қызылорда облысы, Арас аудандық
сотының төрағасы:

«ЖҰМЫСТЫҢ
АЛҒА БАСУЫ
ҰЖЫМНЫҢ
БІРЛІГІНЕ
БАЙЛАНЫСТЫ»

– Аудандық соттардың бүгінгі тың-
ис-тіршілігі қалай? Үлкен мінберлерде
айтылады, көрсетілетін заманауи иглік-
терден шет қалған жоқ па?

– Еліміздің сот жүйесі үшін соңғы
жылдар тұнысыз ізденістер мен батыл
бетбұрыстарға толь болды. Сот жұмысын
ілгерілету мақсатында түрлі пилоттық
жобалар, заңнамалық жаңашылдықтар,
сондай-ақ, заманауи электронды техноло-
гиялық жаңалықтар енгізілді.

Барлық сотқа көйлілік талап – бір,
мақсат – ортак. «Бір жағадан бас, бір жен-
нен кол шығарып», алға қойған міндеттерді
ынтымақ, бірлікпен атқарып отырган отын-
дық соттың жеткен жетістіктері көпшілік-
тің көз алдында.

(Соны 4-бетте)

СОТ СӨЙЛЕСІН

Әкімшілік әділет институтының тәжірибелеге енгізіліп, қоғамдық қарым-қатынастың бір бөлшегіне айналғанында бір жылдан асты. Былтыр шілдеден бастап Әкімшілік ресімдік-процестік кодекс қолданысқа түсіп, жаңа әкімшілік сottтар жұмысына кіріскеніне де халық қуә. Бір жыл – кез келген бастаманың нәтижесіне байланысты толық пікір қалыптастыруға, ой қорытуға жеткілікті үақыт.

ӘКІМШІЛІК ӘДІЛЕТ ӨЗ ТИІМДІЛІГІН КӨРСЕТТІ

Осы аралықта жүргізілген жұмыстар соң құрылымының кез келген реформаның дегендегінде жүргізуге, жаңашылдықты жылдам қабылдауға қабілетті екенін көрсетті. Әсіреле, әкімшілік әділет пен жаңа заннаманың артықшылықтарын, негізгі басымдықтарын насиҳаттауда, іглілік шаранды халықта таңыстыруды сот саласы біркісідей белсенді жұмыс жүргізді. Бастаманың бірден кольдау табуының негізгі себебі осы ақпараттандыру жұмысының дұрыс жолға койылумен байланысты болды. Сонымен бірге, халықтың муддесін қозғап, елдің созін сойледіндіктен де әкімшілік әділет институты бірден көпшіліктің ықыласына ие болды.

Әкімшілік әділеттің маңызын айтып, Әкімшілік ресімдік-процестік кодексте дайындауды тапсырған кезде Мемлекет басшысы «Азаматтарымыз жария-құқықтың дауларда көп жағдайда тенсіздік ахуалында қалып жатады. Олардың мүмкіндітерін мемлекеттік аппараттың ресурстарымен салыстыруға көлемдей. Осындаң тенсіздіктерді бодырмай мақсатында дауларды шешудін ерекше төтігі ретінде әкімшілік әділет құрылымын енгізу кажет», – деген болатын.

Мемлекеттік органдардың шешіміне, әрекеттің (әрекетсіздігіне) дау айту жөннедегі істер үткінған гана болған жок, бұрын да қаралып келді. Бірақ бұрын, АПК шенберінде, соттар қабылданған шешімін, жасалған әрекеттің (әрекетсіздікін) заңға сәйкестігіне және өкілдік шегінде қабылданғанына гана баға беріліп, олардың орындылығын бағалауға құқық болмады. Бұл мәселенің көтерілуіне азаматтардың мемлекеттік органдар жұмыснаған деген екпе-ренішінің көбөюі түрткі болғаны анық. Осы тұста елімізде 1000 адамға шакқанда 1,4 жария-құқықтың даудан келген еді. Ал дамыған елдерде 1000 азаматтың орта есеппен 2, кейір білдерде 5-үй мемлекеттік органдың әрекетіне шағым беретін. Шағымды қарастың әтікесінде да айтартылған айрымдастырылған болды. Мәселен біздің елімізде жария-құқықтың дауларға жақындызы арыздарын да көт жолдан жататын. Алайда, үйлесімді, жүйелі жұмыстың нәтижесінде халық Әкімшілік ресімдік-процестік кодекстің табигатын түсініп, оз құқығын түмді шешуге кадам жасады.

Сот ісін жүргізуінде жаңа қагидаттарының енгізілуі, судьяның белсенді ролінің белгіленуі соттарға жаңа серпін берді. Осындаң өзі әкімшілік әділет институтының қоғам талабынан шығып отырғанына накты дәлел болса керек.

**Мәлс ИДИРИСОВ,
Алматы облыстық
мамандандырылған ауданаралық
әкімшілік сотының төрагасы**

МЕЖЕ

РЕФОРМАЛАР ОҢ НӘТИЖЕ БЕРДІ

Қазақстанның дамуында Президент жолдауарының рөлі зор. Ең алғашқы жолдау 1997 жылы жасалған азаматтардың жадында болар. Содан бері елдің іргесін бекітіп, дамуына серпін беретін басты бағыт-бағдарды нұсқаған 25 құжат Қазақстан тұрғындарына жолданған екен. Стратегиялық маңызы бар ғұл жолдаулардың ұсынған бастамасы, көтерген жүргіз, берген тапсырмасы сан алаудан. Осы накты бағдардың арқасында мемлекеттіміздің дамудың жолынан адастады, оркениеттің көшінен калмады. Жолдаулардың сот саласына әкелген жаңалығы да аз емес.

Бүгінгі заманауи технология жеткістіктерін етепе колданыс түсіп, отандық заннаманың толықтырылуына, мамандандырылған соттардың енгізіліп, алқабилер солтүнің тәжірибелеге енгізілуіне жолдауларда берілген тапсырмалар түрткі болған. Сонымен бірге, сот тәуелсіздігінің нығаюына, судья мәртебесінің артуына, сот әдебіне жақындықтың мәселеңін өзінен жаңа жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың себепші болғаны анық.

Ал бұйығы жолдаудың арқалаган жүргіз, маңызы мен мәні алдыңғы құжаттардан бір мықтал да кем емес. Көрініште, бұл жолдау тұра алем елдері бейбітшілікті сактау үшін құресіп, көрініштің мемлекеттік жаңалығынан жолдаулардың түрткі болған. Сонымен бірге, сот тәуелсіздігінің нығаюына, судья мәртебесінің артуына, сот әдебіне жақындықтың мәселеңін өзінен жаңа жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың себепші болғаны анық.

Ал бұйығы жолдаудың арқалаган жүргіз, маңызы мен мәні алдыңғы құжаттардан бір мықтал да кем емес. Көрініште, бұл жолдау тұра алем елдері бейбітшілікті сактау үшін құресіп, көрініштің мемлекеттік жаңалығынан жолдаулардың түрткі болған. Сонымен бірге, сот тәуелсіздігінің нығаюына, судья мәртебесінің артуына, сот әдебіне жақындықтың мәселеңін өзінен жаңа жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың себепші болғаны анық.

Жолдаудың бесінші бағдарды «Зан және тәртіп» деп атап берді. Бұл білімде құқық көрғау, зан, прокуратура саласын дамытуын ілкімді жобаларымен бірге отандық соттың қызметін мейліншіе сапалы етүде үкімдік жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың көрініштің мемлекеттік жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың себепші болғаны анық.

Мемлекет басшысы сот корпузына лайықты

іріктеудің накты төтіктерін жасап, сыйнектардың күшітүй бойынша жүйелі жұмыстар жүргізілген болғал. Соның нәтижесінде судьялардың үміткерлерінде жаңашылдықтарынан шеңбердің озғылыштасынан шешімдердің күшітінде ашып жаңа жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың түрткі болған. Сонымен бірге, сот тәуелсіздігінің нығаюына, судья мәртебесінің артуына, сот әдебіне жақындықтың мәселеңін өзінен жаңа жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың себепші болғаны анық.

Судьялардың дербестігін арттыру үшін

Жаңа сот көненесін мәртебесін нығаюы

тәжірибелеге енгізілуіне жолдауларда

берілген тапсырмалар түрткі болған. Со-

нымен бірге, сот тәуелсіздігінің нығаюына,

судья мәртебесінің артуына, сот әдебіне

жақындықтың мәселеңін өзінен жаңа жаңалығынан жолдауда соттардың тапсырмалардың себепші болғаны анық.

Судьялардың өрекеттің арттыру үшін

Судьялардың

БҮГІНГІН БАС ТАҚЫРЫБЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Казакстан осы ұйымның төрагасы ретінде АӨСШК аясындағы үдерістерді одан ері ілгерілетуге бағытталған құш-жігерді арттыру міндептін өзіне алды. Бұған дейін де Қазакстан өзінің төрагалығы кезінде АӨСШК-ны то-лықанды халықаралық ұйымға айналдыруға негізделген бірқатар маңызды басымдықты іске асыруды қөздеді. Халықаралық басқосуда жиналғандар саяси диалогтың аймактық платформасы ретінде АӨСШК-тің кемелдігі мен тиімділігі оны одан ері трансформациялаудың бастауы болатынайты. Мемлекет басшысы кеңеске мүше мемлекеттердің тығыз ынтымактастығы мен колдауына сенім арттынын жеткізді.

Саммит барысында талқыланған

мәселе көп. Кеңес құрамына мүше елдер басшылары әлемді аландатып отырган бүгінгі халықаралық жағдайларға үлкен аландашылық білдіріп, болашакта экономиканы қалпына келтіруге, орындықтардың инклузивті дамуға, кеңес аясындағы аймактық жағдай жасауға арналған ауқымды жобалар барысын сөз етті. Экологиялық өлшем климаттың өзгеруі уақыт өткен сайын болжап білуі киын, ері зардабы ауыр табигат апартарына алып келетін, Азия үшін экономиканы көміртегін арлыту жағеттігін айтты. Сонымен катар, кеңес аясында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін механизм қарастырылуы жағеттігі сөз болды. Бұдан белек, Қазақстан Президенті адами өлшем, адами ресурстарды коргау жөнен дамыту

басты назарда екендігін алға тартты.

Саммитке онлайн қатысқан БҮҮ Бас хатшысы Антонио Гутерриш геосаяси шиеленістер мен қактығыстардың артып келе жаткан тұста сенім мен ынты-

мактадық әлсіреп бара жатқын атап етті. Сондай-ақ, ол қазіргі дағдарыс халықтың осал топтарына қаты асер етіп, кедейлікті, аштықты ушықтырып, алеуметтік-саяси толкулар тудыратынын айт-

ты. Бас хатшы осында шақта аймактық ынтымақты нығайтудың бүріншідан да маңызды екендігіне айрықша токталды.

Оз тілшіміз

ПРЕЗИДЕНТ САЙЛАУЫ

ЕЛ ТІЗГІНІН
ҰСТАУДАН ҮМІТТІ КІМ?

Сейсебіде 20 карашаға тағайындалған КР Президентінің кезектен тыс сайлауына үміткерлерді ұсыну аяқталды. «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» заңын 55-бабына сәйкес президенттік кандидаттарды ұсыну құқығы республикалық қоғамдық бірлестіктерге тиесіл болды. Президенттік кандидаттарды қоғамдық бірлестіктер атынан олардың жоғары органдары ұсынады. Қоғамдық бірлестіктер бірлестіктерге тиесіл болады да кандидаттық ұсынуга қылышты.

Окінішке қарай, колданыстағы заңның республика Президенттігіне кандидатқа қойылатын талаптарын елел-ескермesten алеуметтік желілерде өз пікірін жариялау кезінде үміткерлердің ұсыну аяқталды. «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» заңын 55-бабына сәйкес президенттік кандидаттарды ұсыну құқығы республикалық қоғамдық бірлестіктерге тиесіл болды. Президенттік кандидаттарды қоғамдық бірлестіктер атынан олардың жоғары органдары ұсынады. Қоғамдық бірлестіктер бірлестіктерге тиесіл болады да кандидаттық ұсынуга қылышты.

Олар – «Аманат» Қазақстан көсподактар достастығынан – Қажықен Мейрам Зекешулы; «Ауыл» халықтық-демократиялық патриоттық партиясынан – Дайрабаев Жигули Молдакалықұлы; Жалпыұлттық социал-демократиялық партиясынан – Еусебаев Нұрлан Сатыбалдыұлы; Атапат партиясы, «Қазақстан халық партиясы», «Ақ жол» Қазақстанның демократиялық партиясы, «Ардагерлер үйімі» РКБ, Қазақстан мәслихаттар депутаттарынан қураған республикалық қоғамдық бірлестік, «Қазақстан спортшылар одағы» РКБ және баска да қоғамдық үйімдерден – Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев; «Мұқаллас» РКБ-нен – Әлтаев Нұржан Бауыржанұлы; Қасиби алеуметтік қызметкерлердің ұлттық ұйымынан – Әбден Карапак Жақсылықзы; Қазақстан қырылышылар одағынан – Ергалиев Талғат Файзулаұлы; «Халық демографиясы» РКБ-нен – Алиев Жұматай; «Асар» оралмандар бірлестігінен – Габжалилов Хайрула; «Қазақ аналары – дәстүрге жол» РКБ-нен – Тұрсынбекова Салтанат; «Футбол жаңқүйлерінің қазақстандық лигасы» РКБ-нен – Жанабаев Бакыт; «Тәжірибелі психология» РКБ-нен – Бизакова Фатима. Яғни, Президенттікке екіден көп кандидат тіркелгендіктен ОСК кандидаттарды ұсыну мерзімін ұзарткан жок.

СЕҢІМДІ АҚТАУ ОҢАЙ ЕМЕС

Енді 21 казанды сағат 18:00-ге дейін кандидаттарды тіркөу кезеңін жүргізіледі. Сайлаушылардың Президенттікке кандидатты қолдауы олардың колжинауы арқылы расталады. Оларды облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және Республика астанасының кем дегенде 3/2 атынан тендей өкілдік ететін сайлаушылардың жалпы санының ең кемінде 1% қолдауға тиіс. Қол жинауды сенім білдірілген адамдар үйімдастырады. Орталық сайлау комиссиясы тіркелген кезде кандидаттарға тиісті қуалік береді. Сондай-ақ, жаңа кандидат жағдайда: кандидат ұсынған ережелерін бұзған, тіркеу үшін жағетті құжаттарды табыс етпеген; кандидат Конституцияда және осы Конституциялық заңда оған койылатын талаптарға сәйкес келмеген; кандидат өзінің сайлау алдындағы науқанында лаузымыздық немесе қызмет жағдайын пайдаланған; кандидат кандидаттарды тіркөу мерзімі аяқтаптанды, сайлау алдындағы үгіт жүргізген; сайлау жауап береді. Кандидаттарға, партиялық тізімдерін ұсынған саяси партияларға олардың сайлау корларынан төс қаржылық (материалдық) колдау көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга байланысты қоғамдық пікірге сұрау салу жүргізудің талаптарын бұзған; сайлауда кандидаттардың, саяси партиялардың сенім білдірілген адамдарының, бұкаралық ақпараттар қурағанын көрсеткен; кандидатты сайлау үшін шет мемлекеттерден, үйімдердан, азаматтардан, азаматтығы жок адамдардан жаржы алған; сайлауга

ДӘ СҮЛТАН САРТАЕВТЫН ТУҒАНЫНА – 95 ЖЫЛ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Әрине, ол уақыттарда ешкімнің талап-тілгілік ескерілмейтін катан уақыт, ол іштей мұны қаламаса да, қарсыласуға дәрмен жок, кете бағран. Содан оку мерзімі аяқталып, елең оралған жас езі армандаған заң саласына окуга жіберілуін сұранып, республика басылыбының жолдагын етінші жауаптың жаһыпты. Енді не істеге көрек? Былай қарғанда, оған соң заман талабына сай, «советтік өкімет пен партия жұмсаған жолға» түсінен озге жол да қалмагандай. Жок, таң калдыратын жағдай, мындаған, миллиондаган жандар үшін тек көнестік бағытпен журу арқылыға шешілтін жол Сұлтан Сартайұлын шілін өзгеше арнаға бет бұрыпты. Жас жігіттің таң оса арадағы табандылығы мен макаткерлігі еркісіз таң калдырып, таңдай қақтырады. Енді ол сол бетімен, тағдыр салды, мен қондім демей, катты ширігип, тұп-тура Сталинге: «өзім қалған зан факультетіне окуға түсіуім жәрдемдессендің» деген мазмұнда етінші хат жолдады. Тұрасын айтқанда, бозбала туғыл, омірдін таңай сыйынан еткен когамның тісқақкан, тәжірибелі азаматының өзі тайсақтайтын, жүрек жұтқандай нағызы қайсан ерек! «Сталин жолдағас сен сияқты бозекпенің мәселеңін бас қатысын отыруды көрек пе еді?» деп, басы болеге қалып, жауапка тартылуы да әбден мүмкін жағдай. Өйткені, ол кезеңдерде Сталинге қатысты кез келген үсак-түйек мәселелерпін өзінің арты қылымында айналып шыға келетін жағдайлар болғанын көп оқып, ертеден таңай естіп төсітік. Дегенмен, болашақ зандердін бағы өтінін көрек шығар, сір, бул хат елеусін қалмаган, көп ұзамайды, С.Сартаевка КСРО-ның кара және түсті металлургия министрінін

кетпей, басына қандай киындық түссе де төзе білген. Сұлтан Сартайұлы 1952 жылы Мәскеу зан институтында кандидаттық жұмысын «Қазак Автономиялық Советтік Социалистік Республикасының құрылуды мен дамуы» атты тақырыпта үздік бағамен корғап шығады. Сол кезде, балаларының сол куанышты хабарын, ері өзінің елге, үйнен келе жатканы айтылған телеграмма алған картан анысында ес калмаган. Бұл жақтагы жүргегі жарылардай куанған анысы, бауыр, қарындастары тосып отырганда, Мәскеуден жолға шыгарда, елең бір келгенінде анысында сөз арасында айтып калған арманы оның есіне түсеп қалыпты. Сөйтіссе, анысы бұл келгендеге, ауылдағ ағайын-жүртінде ортасында шаттанып отырып: «Шіркін, баламның пойызыдан үйкіттің таңынан шығып келе жатканың көрсем арманын жок» деді екен. Ол кездерде, тұтқалары алтындағы жарқыраган мундай асем вагондарда тек кана халық арасында аса сыйлы, беделді немесе үлкен билік адамдарыға жана жүретін болса көрек. Ана байгүс сондай мәртебелі адамдардың пойызыдан түсіп келе жаткан салттанатын көріп, баласын солардың орнинде елестетіп армандаған фой. Шешесінің айтқан осы сөздері үлкен құлағында кальп көйліпты. Былай қарал отырысан, эр шешенің көкейінде ұлайтын, баласының жетістігін мактанды тұттын қарапайым аналың бейкүнә тілек кой. Ана жүргегі ұлы солай етпесе де, аман-есен жеткенінің өзінің шекспір куанырын сөзіз. Дегенмен, тұган ошагына жүргегі жарылардай альп-ұшын келе жатқан аспирант жігіт шешесінің сол арманын орындауда ойлап, жолдастарын қарыздының акша алып, еліне жетуге, анысы айтқандай, үйкіттің орынды бар, жұмсақ та жайлы, қымат вагонға билет

САРАБДАЛ ЗАҢГЕР, САЛИҚАЛЫ ЗАНТАНУШЫ

атынан хат келіпті. Онда: «сөндөй талапты жастар тұнғыш қазақ металургия заводын ұлттық кадрлармен көмкемасын ету үшін жұмылдырылып отыр. Осы металургия саласы арқылы да окуындыз жағластырып, бінкі табыстарға кол жеткізе аласыз» дедінпін, қысқасы, қанша майдалан, жұмсағта жеткізілгенімен, жас жігіттің етінші қыбылдың түсінік болған. Ал енді, осыдан кейін бұл мәселеңін нұктесі койылған шығар, Стalinнің өзінә жазылған хатына миңандай мазмұндыға жауап алған соң, ол өз тағдырына мойынсынған, өкімет талабынан бас тарта алмай қалған шығар дерсіз. Жок, тағы да олай болмай шықты, жас жігіттің әрі қаралып кайтасын қайтарып, тіпті, бас шайқатады. Мұлде қүдегер үздіретін жағдай, «бастаушымыз – коммунистік партияның» басындарынан осындан үзілді-кесілді хат алғаннан кейін де ол алған бетінен қайтпай, ерекетін жағалыста берген. Бұл туралы Сұлтан Сартайұлы өз етілгінде байлаша жағалыстарды: «...қысқасын айтқанда, ол да мені қалған окуыма жібермедин, /сір/, Стalinнің айтып отырган болуы көрек. Д.Ә./ Бірак, мен кім корінгеннің ырқына коне қоятын жігіт емес едім. Мен енді, екінші қайтара завод директоры орынбағасының қабылдаудына барды. Мениң окуға деген күштарлығынды, білім алу правомы қорғаудағы табандылығындағы байқан, ол кісі былай деді: «Біз былай істейік. Мен саған шаруашылық демалысын берейін, ал сен сол уақытынды пайдаланып, институтқа емтиханында тапсыр. Түс алсаң, растайтын құжат алғып кел. Мұмкін соңдаға мениң сені босата аларап мүнін. Одан ерістелік авторы ақыры, емтиханын сәтті тапсырып, 1945 жылы Алматы мемлекеттік заң институтына қабылданғаны туралы, ал, завод басынлығының оны босатып, окуға баруға мүмкіншілік жасаудан озге шараларды қалмагандығы туралы жазады. Осы арадағы Сұлтан Сартайұлының кімге болсын, зор тағылым қылыш ұсынан енегесі, білім мен ылым жолына түскен жас талапқа берер гажайып ұлағатын айрышқа атап өттеге қылышымыз. Жас зандердің болашақтарға елінің өртөні үшін күрсекерлік жолдары осы ерекетінен-ақ айнағынғандай. Ел келешегі, мінс, осындан өжеттілікпен еркені есекін, табандылығынан айнаймайтын, сергіне берік азатамартармен жарқын болары сөзіз.

С.Сартаевтың одан арғы өмір белестері де тақтайдай төл-төгіс болып, жолы онғарылып жүре берді де алмас едік. Зандер-ғалым өмірінің әр сәттінде оз мәсасын үшін күрсеке білудін жарқын үлгілерін танытып отырыпты. Ол Алматы заң институтын 1949 жылы үздік аяқтап, осымен шектеліп, канагаттанып қалмай, Мәскеу аспирантурасына окуға түседі. Айтуға ғана оңай шығар, көмек көрсетерлікте жасы келген картек-шешесінен озге ешкім жок, сол кезде бауырларды мұлде жас болған, оған ері қарай ізденіп, Мәскеуе аспирантураса барудын өзі үлкен тауекелдің ісі екенин болжаймыз. Оның үстінен, согыстан кейінгі халық басына түскен ауырталық жағдай белгілі, жас аспирант елінен жырақ, бейтансы, жат оргала жүріп, мұлде қындықса мояммаган. Оған күш берген, алғашқы қадамдарынан-ақ танылған ана сүтімен біткен табиги қайсарлығы, табандылығы мен өжеттігі болатын. Озың өмір жолдары терен баяндалған етілестірінде жол-жөнекей соз қылыш өткен отыртынында, ол Мәскеуде жүргенде, тамак пен кімнің жеткілікіз, жок-жұтақ жағдайында да сыйын

«Арнау», «Көңілім», «Елім менің», «Парламенттегі және парламент төңірегінде тұган ойлар», «Мысли рожденные в Парламенте», «Не дано душе стареть», «Улынитесь друг-другу», «Чудо природы – человек», «Домбры дивные напевы», «Назидание» деген жинақтары оның шығармашылық қыларын кең анықмада көрсетті.

Әрине, ғалымынан шығармашылығын жорта көтеріп, әдебиеттің іздін классикалық дүниелері көтариына жатқызу әбестік болар еді, ол кісінің өзінде де ондай ишті мұлде болмаган. Біз бұл дүниелермен таныса келгендеге, ғұмыр жолына ғолсалаптың дүниауда қозақтармен мән берген ғалымның өз ойларын қағазға үзбей түсіріп отыргандығы ұлагаттылықтың қыры деп үғамыз. Және сол еділдегінен әдебиеттегі жақындығы, өз бетінде өзінен өзінен өнін кызмет жолдарына иғіл асер еткенін. Осы изденімпаз қылары кейінрек сез қасиетін таныған шешендейтікке ұласкан. Ол Парламентте өзінің үздік шығармандығын, әдебиеттегінде, арманындағы шығармашылықтың қызынан көрсетті.

Әрине, ғалымынан шығармашылығын жорта көтеріп, әдебиеттің іздін классикалық дүниелері көтариына жатқызу әбестік болар еді, ол кісінің өзінде де ондай ишті мұлде болмаган. Солардың бірнешеуіне токтала кеткейті. Мысалы, ол саясат туралы толған келіп, бұл құбыльстық көтам үшін қаншалықты күрделі де манызды екенін, өмірдегі саясатқа байланысты тұттын қашыныштыарды атап көрсетеді: «Кейде саясат мәлдірекен сүттен тен кейде, ашыған айранмен тен. Ал кейде, ашыған айранға тен болғанымен, оны төтеге талға тағы болмайды, оның зардабы топқа». «Саясат – адамның өмірінен кымбат болып өмірден откен ғой!» Еріне, Сұлтан Сартайұлы – Абай деңгейлес классик акын, философ болмас да, халықна қажет созы, еткір сынды, әсіресе, Парламент мінбесінен атап алын, ададық пен әділдіктің созы айтылуға тиіс жерде, алдекімдерін шымбайында батырып білсе де, айынын жимады, үнсіз калмаган. Сондыктан да біз, оның шығармашылығын атап шығарып, мүлде оның шығармашылығында дана Абайдың әсері, халықшылығы, сыншылығы жок деп кім айта алас. Абайдың «артына олмайтын ала» тарбиялары да осында!

Жарықтык, дана Абай «қайран созым кор болды, Тобынтының езіне!» деп, өз заманында «қалып елін көзеге, қайран жұтынға» айттар асыл создерін өзінің ағайын руластарына өткізе алмай, адад ниетіне көздерін жеткізе алмай, жана күйіп, шырқырап, кор болып өмірден откен ғой!» Еріне, Сұлтан Сартайұлы – Абай деңгейлес классик акын, философ болмас да, халықна қажет созы, еткір сынды, әсіресе, Парламент мінбесінен атап алын, ададық пен әділдіктің созы айтылуға тиіс жерде, алдекімдерін шымбайында батырып білсе де, айынын жимады, үнсіз калмаган. Сондыктан да біз, оның шығармашылығында дана Абайдың әсері, халықшылығындағы шығарып, мүлде оның шығармашылығында дана Абайдың әсері, халықшылығы, сыншылығы жок деп кім айта алас. Абайдың «артына олмайтын ала» тарбиялары да осында!

Сұлтан Сартайұлының шығармашылықтағы үлкен бір қыры – сынышылдығы, еткір сатыларындағы түнінде тұрғындың өзінде де манызды екенін, өмірдегі саясатқа байланысты тұттын қашыныштыарды атап көрсетеді: «Кейде саясат мәлдірекен сүттен тен кейде, ашыған айранмен тен. Ал кейде, ашыған айранға тен болғанымен, оны төтеге талға тағы болмайды, оның зардабы топқа». «Саясат – адамның өмірінен кымбат болып өмірден откен ғой!» Еріне, Сұлтан Сартайұлы – Абай деңгейлес классик акын, философ болмас да, халықна қажет созы, еткір сынды, әсіресе, Парламент мінбесінен атап алын, ададық пен әділдіктің созы айтылуға тиіс жерде, алдекімдерін шымбайында батырып білсе де, айынын жимады, үнсіз калмаган. Сондыктан да біз, оның шығармашылығында дана Абайдың әсері, халықшылығындағы шығарып, мүлде оның шығармашылығында дана Абайдың әсері, халықшылығы, сыншылығы жок деп кім айта алас. Абайдың «артына олмайтын ала» тарбиялары да осында!

Сұлтан Сартайұлының шығармашылықтағы үлкен бір қыры – сынышылдығы, еткір сатыларындағы түнінде тұрғындың өзінде де манызды екенін, өмірдегі саясатқа байланысты тұттын қашыныштыарды атап көрсетеді: «Кейде саясат мәлдірекен сүттен тен кейде, ашыған айранмен тен. Ал кейде, ашыған айранға тен болғанымен, оны төтеге талға тағы болмайды, оның зардабы топқа». «Саясат – адамның өмірінен кымбат болып өмірден откен ғой!» Еріне, Сұлтан Сартайұлы – Абай деңгейлес классик акын, философ болмас да, халықна қажет созы, еткір сынды, әсіресе, Парламент мінбесінен атап алын, ададық пен әділдіктің созы айтылуға тиіс жерде, алдекімдерін шымбайында батырып білсе де, айынын жимады, үнсіз калмаган. Сондыктан да біз, оның шығармашылығында дана Абайдың әсері, халықшылығындағы шығарып, мүлде оның шығармашылығында дана Абайдың әсері, халықшылығы, сыншылығы жок деп кім айта алас. Абайдың «артына олмайтын ала» тарбиялары да осында!

Сұлтан Сартайұлының шығармашылықтағы үлкен бір қыры – сынышылдығы, еткір сатыларындағы түнінде тұрғындың өзінде де манызды екенін, өмірдегі саясатқа байланысты тұттын қашыныштыарды атап көрсетеді: «Кейде саясат мәлдірекен сүттен тен кейде, ашыған айранмен тен

ЖАЙЫРЫСУ

АЖЫРАСУ –
КИҮНДҮКТАН ШЫГАР
ЖОЛ ЕМЕС

КР Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодексінде ана, екән және баланың мемлекет коргауында болатыны, ондагы ерек пен әйелдің негелік одағының еркілігі, отбасындағы ерлі-зайыптылар құқығының тендігі, олардың ішкі ісіне ешкім араласуға құқығы жоқтығы, балалардың отбасында тәрбиелену құқығы мен олардың толықканды өсіп жетілүне басымдық берілтін айтылады. Мемлекет әрбір казақстандықтың бакытын отбасы болыну барыша жағдай жасап, алеуметтік, рухани жағынан осуіне жәрдемші болуда. Әкінішке кара отбасын сактау, жаңаңдағы береке-бірлікті калыптастыру, үлгілі отбасына айналу принциптері емізімде кейінгі кездері әлсіреді. Статистика соңғы жылдарда ажырасуышар санының алдыңғы жылдарға көрсеткішке карағана бірнеше мәрте есекін көрсетуде.

Қазақ ежелден шаңырактың шайқалмауына, отбасының іргесін сөгіл-меуіне қоңыл боліп, оны асқан жауапкершілікten кадағалаған. Ата-ана, бала-шага алдындағы міндет пен парызы перзентіне кішкене құнінен айтып, оның жадысына сіністі қылған. Алайда, соңын жылдары осы тәрбие мен ұстаңым өзгерді. Некең бұзу – ойланбай кабылдана салған шешіммен бірдей. Өйткені, ол ерлі-зайыптының бір-бірінің ғана емес, баланың алдындағы жауапкершілігі, міндет, парызы.

Отбасының шайқалуынан ең алдымен зардан шегетін – бала. Үйдегі ұрыс-керіс, ата-анасының айрылуысы балага тек психологиялық кана жара салмайды, ол баланың өмірін түбебейлі өзгердеді. Үйінен кету немесе ата-анасының біреуімен қалу, жаңа орта, екесін немесе анасыз өмір сұру, отбасының озге де проблемалар баланың өмірге деген құлышының жойып, әртүрлі бакытсыздықтарға душар етеді. Рухани қүйзеліске түсестін баланың сыртқа қашуы, өзіне жат әртүрлі жаман әдтті үйренеу осы кездерде болады. Жартылай отбасының жыртығы жамалуы киын. Біздің практикадагы көп мәселеде бала көбіне анасымен қалады. Әкесі алимент

Э.АСУБАЕВА,
Алакол аудандық сотының
торагасы

ЖЕТИСУ ОБЛЫСЫ

төлеуден жалтарып, балаларынан ресми болмаса да, бейресми бас тартады. Жалғыз анысының табысы жарты отбасын ассырауга жетпейтін де баланың психологиясына салмак. Ажырасудың ен үлкен категілігі мен киындығы осында.

КР Конституциясының 27-бабы 2-бөлігіндегі «балаларына қамкорлық жасау және оларды тәрбиелеу – ата-анасының етепе құқығы, ері міндет» деп көрсетілген. Ерлі-зайыптылар ажырасуға шешім қабылдар тұста осы зандылықты етеп шыгармаса дейіміз. Рас, ажырасу, неке бұзу заңдық негізде ешқандай құлымыс, ешқандай заңдық жауаптылық емес, бірақ жаңаңын сактау, отбасын қадірлеу азаматтың қогамның саналы әрбір азаматтының ішкі байлығы, жеке құндылығы. Өзін өзі сыйлайтын әрбір азамат бала-шагасын жылатып, әйелін немесе ерін бакытсыздыққа душар етпейді. «Отан отбасынан басталады» деген сөзді жиңі айтуымыз тегін емес. Отбасы – шағын Отан.

«Ашу – дұшпан, ақыл – дос» дейді тағы бір халық даналығы. Ерлі-зайыптылар отбасында осы қагиданы ұстанып, бір-бірін құрмет тұтуы тиіс. «Үйлену оңай, үй болу киын» деудің негізі осында. Отбасы жауапкершілігін өзін үлгіріп бірге қалған екету ортак. Ендеше, оның ары қарайғы гүлденеу мен көркөюне, сөулелі, мөүел болуына атсалысу да ерлі-зайыптыға ортак міндет. Демек, ажырасу, некең бұзу қиындықтың, ауырталықтың шешімі емес. Ажырасуға ассыз үлкен категіліктеге бастайды. Отбасын сактау – шағын отанын қадірлеу, ұрпағын салуатты, салиқалы етіп тәрбиелеу. Сондықтан ажырасуға шешім қабылдамас бұрын осы жауапкершіліктердің бәрін сұзғып откізу парыз. Неке – қасиетті үгым. Ендеше, некең бұзуға асқаптаңы!

Ақылмен қабылданған шешім ғана ерлі-зайыптының одағын сактайды.

А.АСУБАЕВА,
Алакол аудандық сотының
торагасы

ЖЕТИСУ ОБЛЫСЫ

ТІЛ – ТЕНДЕССІЗ
БАЙЛЫҚ

Тіл – ұлтың ұлы илігі, ері оның ажырамас белігі. Қандай да бір халықтың болмысы, өркениеті, санасы, көн мағынасындағы сауаттылығы тіл мәдениетімен, сол тілдің қолданыс аясының кеңдігімен өлшеннеді. Еліміз егемендік алып, ана тіліміз мемлекеттік мәртебеге ие болғалы бұл мәселе алға ілгерілеуде. Белгілі бір тілдің мемлекеттік мәртебеге ие болуы оңай міндет емес, себебі, ол тіл мемлекеттік иесі болып отырған халықтың мұддесінен шығып, барлық саладағы мұқтаждығын өтей алатын дәрежеде болуы шарт.

Сот ісін мемлекеттік тілде жүргізудің мәні зор. Өйткені, ол тілді сот ісін жүргізу тіліне айналдыру қагидатын іске ассыру арқылы азаматтардың бәрінің ұлтына қарамастан сол алдында тен екендігін дәлелдейді.

Қазақстанда сот істерінің басым болғалы қазақ тілінде жүргізіледі. Құқықтық тұрғыдан алғанда да заңдылық осындаиді.

Әлемдегі барлық өркениетті елдердегідей мемлекеттік басқару жүйесінде қызмет істейтіндердің бәрі бұл тілді білуге міндетті. Оның ол мемлекеттік тіл болып есептелеіді. Конституциялық талап осы. Оған коса мәдениеті жоғары адам ана тілін, мемлекеттік тілді қадірлеп, білуге озі де үмтілуға тиіс-ті.

«Ана тілін білмейтін адам мәдениетті адам санатына косылмайды», – деп М.Әуезов айтқандай, тіл – аса қадірлеп үстайтын тендеессіз байлық. Оны білмей – озімізге син.

А.АЛИМАНОВА,
Каракия аудандық сотының бас маманы
МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ

ТАРАЗЫ

САРАП

Отбасындағы береке-бірлік, ырыс-ынтымақ қай кеңде де өзекті. Әсіресе, бүгінгідей алмағайып заманда «шағын отанын» қадірін түсінген жен.

ШАҢЫРАҚ
ШАЙҚАЛМАСЫН ДЕСЕК...

Отбасы құндылықтары казак халықнда әу баста өтө жоғары болатын. Халық ажырасуды сүйекке таңба, бетке шіркеу деп есептейтін. Тентегін ата-ана өзі-ак жоңге салып, ер азаматтың отагасы ретіндегі орнын анықтап беретін. Эрине, жаңа заманмен бірге халықтың таным-түсінінде жаңа үтім, жаңа құндылықтар енді. Сапалық тұрғыда нашарлай бастиған отбасы баланың жауаңаңған де, ертегі балашагына да аландыуды койды. Ерлі-зайыптының эгосы дәстүр сабактастығы мен мықты казаки отбасылық таным-кагидаттарды айналып отті.

Нәтижесінде отбасылық дауарлар саны арта түсті. Сотқа келіп түсегін отбасылық дауарларға жүргізілген талдаудан некең бұзу туралы іс барлық істер санатының 25 пайзының курап отырганың байқатады. Бұл аз көрсетілген. Елімізегінде алеуметтік ахал мен экономикалық құбылмалы қоғамда қоғамда көптен бір талқыланып жүр. Құқық коргау органдары бұл ұсыныстың дұрыс екенін күмәнмен қаралады. Себебі, мұндай тұрғыстық жағдайларды анықтау онай емес, яғни осындағы оқигаларды тергеп-тексеру қынғаға согады. Бұл сөздің де жаңы бар. Бірақ, калай десек те, отбасылық зорлық-зомбылыққа көз жұма қаруага болмайды. Отбасында ойран салатындар жазага тартылмаса, олар одан бетер басының кетеді. Ал жапа шеккендер мүлдем корғаусыз қалады. Мұндай әрекеттер үшін жазаны қүштейтін кез келді деп санаймын. Зардал шеккен жандар елдін созінен немесе біреудің қысым жасауынан қорықпауы қажет. Сондықтан, полиция қызыметкерлері олармен өт мүккіт жұмыс жүргізіп, тиісті шаралар колдануы керек» – деді Мемлекет басшысы.

Сондықтан қазірігі таңда когам болып отбасы институттарын нығайту, олардын береке-бірлігін, татулығын арттыру мактапында көзінен қорықпауы қажеттігі туындаиды.

Азаматтық істі қаруа барысында иекеліп қарым-қатынастарды сактап калу мактапында татуласу үшін берілген мерзім, өкінішке орай, нәтиже бермей, некеңнан бұзылуына экеп соғып жатады. Қазак: «Ұяды не көрсөн ұшқанда, соны ілөрсін», «Ата көрген, оқ жонар, Шеше көрген тон пішер», «Кішігіз ізет, үлкенге құрмет», «Атага не қылсан, алдынан сол келеді», «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап

Снежана ШУКУРОВА,
Актобе қалалық сотының
судьи

кыз өсер» деген көптеген өлшемдерді ежелден бала санасына сінірген.

Бұл орайда атаптап ұлы сөздердің мағынасын отбасының күрган азamatтарға барынша түсініріп, отбасылық құндылықтарды дәрітеп жүрген өмірлік тәжірибелес мол медиторлардың енбегін атап өтпеске болмайды. Қаншама отбасы олардың жүргізген шараларының арқасында шаңырактарының шайқалуына жол бермей, не-кесін сактап қалуға бел бұды.

«Отбасы – қогамның алтын діңгегі». Дені сау ұрпак, қоңыл шат жеткіншек кана мемлекеттің ертегінен саналы тірепінен айнала алады. Отбасы қүйреп, камконіл, шеркөкірек болып отбасының өзінде өтпеске болып калады. Әкіншік көзінен өзінде өтпеске болып калады. Қаншама отбасы олардың жүргізген шараларының арқасында шаңырактарының шайқалуына жол бермей, не-кесін сактап қалуға бел бұды.

«Отбасы – қогамның алтын діңгегі». Дені сау ұрпак, қоңыл шат жеткіншек кана мемлекеттің ертегінен саналы тірепінен айнала алады. Отбасы қүйреп, камконіл, шеркөкірек болып отбасының өзінде өтпеске болып калады. Қаншама отбасы олардың жүргізген шараларының арқасында шаңырактарының шайқалуына жол бермей, не-кесін сактап қалуға бел бұды.

«Атасы – қогамның алтын діңгегі». Дені сау ұрпак, қоңыл шат жеткіншек кана мемлекеттің ертегінен саналы тірепінен айнала алады. Отбасы қүйреп, камконіл, шеркөкірек болып отбасының өзінде өтпеске болып калады. Қаншама отбасы олардың жүргізген шараларының арқасында шаңырактарының шайқалуына жол бермей, не-кесін сактап қалуға бел бұды.

«Атасы – қогамның алтын діңгегі». Дені сау ұрпак, қоңыл шат жеткіншек кана мемлекеттің ертегінен саналы тірепінен айнала алады. Отбасы қүйреп, камконіл, шеркөкірек болып отбасының өзінде өтпеске болып калады. Қаншама отбасы олардың жүргізген шараларының арқасында шаңырактарының шайқалуына жол бермей, не-кесін сактап қалуға бел бұды.

«Атасы – қогамның алтын діңгегі». Дені сау ұрпак, қоңыл шат жеткіншек кана мемлекеттің ертегінен саналы тірепінен айнала алады. Отбасы қүйреп, камконіл, шеркөкірек болып отбасының өзінде өтпеске болып калады. Қаншама отбасы олардың жүргізген шараларының арқасында шаңырактарының шайқалуына жол бермей, не-кесін сактап қалуға бел бұды.

«Атасы – қогамның алтын діңгегі». Дені сау ұрпак, қоңыл шат жеткіншек кана мемлекеттің ертегінен саналы тірепінен айнала алады. Отбасы қүйреп, камконіл, шеркөкірек болып отбасының өзінде өтпеске болып калады. Қаншама отбасы олардың жүргізген шараларының арқасында шаңырактарының шайқалуына жол бермей, не-кесін сактап қалуға бел бұды.

«Атасы – қогамның алтын діңгегі». Дені сау ұрпак, қоңыл шат жеткіншек кана мемлекеттің ертегінен саналы тірепінен айнала алады. Отбасы қүйреп, камконіл, шеркөкірек болып

